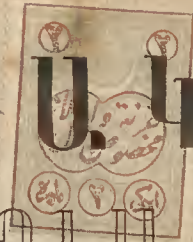

Բ Ի Ի Ր Ա Կ Ն

ՀԱՆՐԱՅ

ԳԻՏԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

Է. ՏԱՐԻ

ԹԻԻ 167

ՍԵՊՏ. 23/5 ՀՈԿՏ. 1889

1. Բիւրակն առ այժմ ամիսը երկու անգամ կը հրատարակուի : — 2. Տարեկան գինն է ամեն տեղոյ համար 1 Բառուղ Օսմ. ոսկի, քրտասարութեան ծախքը մեր վրայ ըլլալով : — 3. Ձեռքէ կը ծախուի հոսը 50 փարայ : — 4. Բաժանորդ գումարը ուղղութեամբ դիմելու են կամ իրենց հասցեն դրկելու են առ խմբագիրն ի Գրաստան Փարիզու Յակոբեան խան քիւ 43, 14 : — 5. Բիւրակնի վերաբերեալ ամենայն գումարներն եւ բաժանորդական վճարումնք պէ՛տք է ուղղել առ խմբագիրն : — 6. Անվճար համակ կամ ո եւ ի գումարներն չընդունուի : — 7. Տասն օրինակի համար բաժանորդ գտնողին մէկ օրինակ ձեռք կը տրուի :

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դժգոհութիւն : — Փառասրտութիւն : — Ձօն անմահական սիրոյ առ եւն : — Միամեայ տեղեկագիր երեսասարդաց Քրիստոնէական Հնկերակցութեան որ ի Պրուսա : — Առաջին միմունքը Յ. Թ. Գայտան : — 4. Պոլսոյ ծիարձակարանն : — Քաղաքական :

ԴԺԳՈՀՈՒԹԻՒՆ

Այս կենաց ամենէն ընդհանրական իրողութիւններէն մին սա է թէ ոչ ոք հանդարտ է. իրողութիւն մը որ այնքա ընծայուած նշանակութեան համեմատ կամ փառահեղ բան մ'է ու կամ անհունապէս տխրալի : Եթէ մարդոց միակ կեանքն այս կեանքն է, եթէ աստ նոցա ունեցած գործն է, իւրեանց միակ կատարելի գործն, և նոցա ունեցած խնդութիւններն են միայն իրենց վայելելու ուրախութիւն, յայնժամ նոցա անհանդարտութիւնն լի է անհուն տխրութեամբ : Բայց եթէ ընդհակառակն այս կեանքն մաս մ'է իրմէ մեծագունի մը. եթէ նորա գործն և նորա խնդութիւնը

մարդարեան են յաւէտ քան թէ կատարելութիւն, յայնժամ մարդոց անհանդարտութիւնն մարդարեան կը լինի : Ստոյգ է թէ ժամանակաց սկիզբէն հետէ ամեն մարդիկ և ամէն կիներ որք օժտեալ են լիապէս առնական և կանացի զօրութեամբ և կորովով, փնտռած են միշտ բան մը զոր արդէն ստացած չեն : Անոնցմէ և ոչ մին գոհ եղած է իրեն վիճակած բազդէն, անոնցմէ ոչ ոք զինքը չըրջապատող իրաց վիճակէն կատարելապէս գոհ եղած է : Բոլոր արդի պատմութեան մէջ ոչ ինչ առաւել լի է նշանակութեամբ քան Սմերթիկայի գիւտն կատարող և զայն խուզարկողներու պատմութիւնը : Սոքա ամենեքին փնտռող էին. մարդիկ ուր կը բաղձային բանի մը զոր արդէն ըստացած չէին. որք յառաջ կը մղուէին բանէ մը զոր տեսած չէին : Ոմանք ազատութիւն կը փնտռէին իրենց նպատակներն յառաջ վարելու և իրենց բաղձացածին պէս ապրելու

համար. ոմանք ոսկի կը փնտռէին, ոմանք ծարաւի էին նոր երկրախուզութեանց համար. փօնթէ տէ Լէօն, Սպանիացի բանաստեղծն կը բաղձար երիտասարդութեան աղբիւրին, Քուրթիէ Գաղիացին՝ երբ կը նաւարկէր Սէնթ Լօրէնս գետն 'ի վեր՝ բերկրութեամբ լի էր, բայց սակայն յագեցած չէր. Շանիլան ճանապարհորդն ցնծաց երբ գտաւ այն գեղեցիկ լիճն որ կը կրէ զիւր անուն մինչեւ ցայսօր. Լա Սալ Գանելով Օհայօ՝ միայն առաւել բաղձանք զգաց գըտնելու զՄիսիսիփի, և Մարգէթ դէպ 'ի Միսիսիփի իւր ուղեւորութիւնը կատարեց, մինչ գիտակից էր թէ մահուան ձեռքը իւր վրայ էր:

Այս մարդիկը միայն օրինակներն էին ամբողջ սերունդի մը որ եռանդեամբ կը փնտռէր ազատութիւն նոր երկրաց մէջ. մարդիկ որ ամէն հնարաւոր աղէտներն դիմադրելու պատրաստ էին, որք համբերութեամբ կը տանէին ամէն տեսակ տառապանք, և որք բազմիցս կը մեռնէին մարտիրոսաց նման որպէսզի իրենց չունեցածը ձեռք բերեն:

Բայց այս եռանդնալից և ականաւոր խուզարկուներն բացառիկ մարդիկ չէին, սոքա կը ներկայացնեն որ եւ է կորովի բնութիւն ունեցող բոլոր մարդիկ և կիներն: Այս տողերն ընթերցող այր մը կամ կին մը չկայ որ չը բաղձայ բանի մը, որ ապագային մէջ եղող բան մը ստանալու համար ջանք մը չունենայ, որ չհամբերէ, չը տառապի և չգործէ անտեսանելի նըպատակի մը համար. Ոչ ոք հանդարտ է, ոչ ոք երբեք հանդարտ եղած է. եթէ մարդիկ երբեք աչքերնին յետս

կը դարձնեն կենաց անցեալը նըկատելու, միայն այն պատճառաւ է որ կարող լինին անցեալէն քաղել իմաստութիւն որ օգնէ իրենց ապագայի յաղթութեանց մէջ. Այս անհանգարտ մղումը անխորհուրդ գոգոհութիւն մը չէ արդի պայմանաց համար. ապստամբութիւն չէ կենաց իրողութեանց ընդդէմ, սորա պարզ նշանակութիւնն սա է թէ ամէն հոգւոյ մէջ մղում մը կայ որ զինքն յառաջ անդր կը վարէ, որ կզգայնէ թէ կենաց մեծութիւնը դեռ վերջը պիտի գայ. և թէ այս երկրիս մէջ մարդոյս կարօտութեանց և ընդունակութեանց համապատասխանող բան չկայ. Այս անհանգստութիւնը որ ընկերութեան մէջ ամենուրեք կը տիրէ, որ ծնունդ կուտայ ամէն յառաջագիմութեան, ապացոյց մ'է թէ Աստուած ներկայ է մարդոց հոգւոյն մէջ, — յստակ և ազդու մարգարէութիւն մ'է այն ընդարձակագոյն կենաց համար որում պիտի համնին բոլոր հաւատարիմ հոգիք: Երբայեցւոց թղթին մէջ, ուր յիշուած են մարդոց և կանանց ամենէն պանծալի անուններն, այն անձինքն ոյց կեանքն նշանաւոր եղած է ապագայ բարեաց համար սրտի հանգստութեանց զոհողութեան պատճառաւ, ըսուած է թէ նոքա որ կընեն այս բաներն պարզապէս կը յայտարարեն թէ նոքա երկիր մը կը փընտռեն: Անոնցմէ ոչ ոք կարող էր հանգիստ լինել և գտնել կատարեալ գոհունակութիւն զինքն չըջապատող կենաց մէջ. նոքա յառաջ կը մղուէին բարձրագոյն և լաւագոյն բանի մը բաղձանքով. և նկատելով զանոնք Սբ. Գրական պատմութեան լուսովն,

կը տեսնեմք թէ նոքա իւրեանց երեսը դէպ յերկինս դարձուցած էին, և իրենց ժամանակաց մթութեան մէջ տակաւին շողշողուն էին վերնային ճաճանչերով: Կայ դժգոհութիւն մը որ իմաստութենէ զուրկ և անպըտուղ է, բայց կայ նաեւ դժգոհութիւն մ'ալ որ ցոյց կուտայ թէ հոգին զինքն չընկալատող բոլոր ուրախութիւններէն և գործերէն աւելի ընդարձակ է, և կը մարգարէանայ բարձրագոյն ու առաւել մնայուն իրեր: Այս ազնուագոյն դժգոհութիւնն երբէք չնշանակեր անջատում կեանքէն. անջատում հասարակ մարդոց հասարակ գործերէն: Կը նշանակէ յաւէախորագոյն համակրութիւններ, աւելի անդուլ գործունէութիւն, մեծագոյն բաղձանք ծառայութեան: Պատմութեան մէջ բոլորձերեւելի խուզարկութեան մէջ նշանաւոր յատկութիւնն այս եղած է որ սոքա ամենեքին մեծ գործունէութեան տէր անձինք եղած են, այնպիսի մարդիկ ու այնպիսի կիներ էին սոքա որ իրենց կեանքը կը վատնէին ազնուաբար կենաց հասարակ գործերն կատարելով. որք իրենք զիրենք սերտիւ միացուցած էին իրենց ժամանակի ու սերնդեան շահուց հետ. և որք, նշանաւոր աստիճանաւ մը ծառայ ըրած էին իրենք զիրենք իրենց ժամանակին ու սերունդեան: Այն անհանգարտութիւնն որ զմարդ անտրամադիր կընէ դործելու, որ կանջատէ զնա հասարակ կեանքէն, աստուածային դժգոհութիւն չէ, այլ այն մարդկային դժգոհութիւնն յորմէ ամէն բանէ աւելի պէտք է խուսափեն մարդիկ:

ՓԱՌԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

Բանաւոր պաշտօն մեր առ Աստուած մարթի բաժանիլ ի Մաղթանս՝ յՈւխտադրութիւն եւ ի Փառատրութիւն: Մաղթանք են աղաչանք՝ պաղատանք եւ խնդրուածք առ Աստուած վասն պէսպէս կարօտութեանց: Ուխտադրութիւն կանուանենք խոստովանութիւն մեր թերութեանց եւ զառաջադրութիւն բարւոք կենաց: Փառատրութեամբ կամ կացուրդիւ պիտի հասկնանք Փառաքանութիւն՝ Օրհնութիւն եւ Գոհութիւն առ Բարձրեալն վասն իւր կատարելութեանց՝ սքանչելեաց եւ պարգեւաց: Փառաքանութիւնք են աղօթք ու երգք, յորս կը ստորոգին կատարելութիւնք Արարչին: Այսպիսի են սրբաբանութիւնք Սերովբէից, (Եսայ. 2. 3). եւ փառաքանութիւնք Պողոսի. (Եփես. Գ. 21: Ա. 8իմ. Ա. 17): Օրհնութիւնք են աղօթք ու երգք, ուր կը նկարագրուին սքանչելի գործեր բարձրելոյն: Որպիսի է օրհնութիւն Առաքելոյն (Հով. ԺԱ. 33—36). եւ երգք երկնայնոց. (Յայտ. Ե. 9—12, Է. 10—12): Գոհութիւնք են աղօթք եւ երգք, որովք կը յիշուին մեզ շնորհեալ պարգեւներն: Այսպիսի են երգ փրկելոց ի Յայտ. ԺԹ. 3—7: Առ բազումս այս երեքին տեսակք գոհութիւն՝ Օրհնութիւն եւ Փառաքանութիւն կըլլան խառն, եւ են ամբողջ փառատրութիւնք: Այսպիսի են Սաղմ. Ը. 22. եւ Խէ. որպէս եւ շատ մը ուրիշ Սաղմոսք:

Այս կացութիւն կամ փառատրութիւն է երեւելի մասն պաշտաման ըստ օրինակի Գրոց: Զորօրինակ անդ յիշատակեալ հըրապարակային պաշտաման առաջինն է զուտ կացուրդ արտայայտեալ ի Մովսիսէ յետ անցիցն ընդ կարմիր ծով: Ուր եւ Մարիամ ընդ կանայս Խորայէլի՝ հանդերձ թմբուկով կերգէր՝ «Օրհնեսցուք զՏէր, զի փառօք է փառաւորեալ...» (Նւից ԺԵ): Այսպիսի փառատրութիւնք են վերջին երգք Մովսիսի. (Օրին. ԼԲ. ԼԳ.). որպէս եւ Դ. Սաղմոսն խորագրեալ «Աստուծոյ մարդոյն Մովսիսի աղօթքը»:

Այս աղօթից կամ երգոց նման կացութիւնք էին Սաղմոսաց շատերն, որք ի վաղ ժամանակաց անտի կազմէին Հրէական պաշտաման բանաւոր (ոչ զոհաբերական) մասը: Այսպէս փառատրութիւն ըլլալ պէտք է եւ քրիստոնէական պաշտաման բանաւոր մասին մի կարեւոր տարրը, ըստ տնօրինութեան Եփես. Ե. 19, 20: Կող. Գ. 16 եւ Յակ. Ե. 15: Ուստի փեսասբեր կըլլան զանցառութիւն եւ նուազութիւն փառատրութեան:

Մաղթանք համարելի են արտայայտութիւն հասարակ մտաց, որ կ'իմանայ զիր պիտոյս եւ գիտէ խոստմունս պարգեւատուին: Այս է հստատի վիճակ բարեպաշտի: Ուստեք են արդիւնք զգայուն սրտից, որ կը զգացուի ազնիւ կենաց անձկութեամբ՝ տեսնելով միանգամայն իր ստորութիւն: Այս եւս է միջին վիճակ յընթացս Աստուածապաշտութեան, իսկ փառատրող հոգի համարելի է վերացեալ ի քարոզչութեան վիճակ զըւարթնոց: Սոքա պէտք չեն տեսներ որ զանազան պիտոյից համար թախանձեն Հայրն Գթութեան, մինչ նոյն ինքն է «գթած», «սէր» եւ պատրաստ շնորհել առաւել քան զոր խնդրեմք եւ իմանամք: Սոքա առ ոչինչ կը համարեն իրենց անձն, եւ ունայն ինչ իրենց ուստերն ու նըւէրներ առ Տէր զօրութեանց: Որպէս աչք յառեալ առ Արեգակ՝ չկրնար տեսնել մերձակայս, նոյնպէս եւ սոքա չեն տեսներ զինքեանս եւ պիտոյս անձին: Նման Պողոսի կը յախտակուին մինչեւ յերրորդ յերկինս, մատչիլ առ որ «անմատչելի լուսոյ մէջ կը բնակի»: Ընդ որ հիյացեալ ակնկառոյց կը նային, կը նըւմարեն զանձառելի կատարելութիւնս Յաւիտենականին եւ մեծվայելչութիւն զօրծոց Նորին: Սոքա ի հիացման անդ կը տեսնեն իրենց պարգեւեալ «անպատմելի շնորհ», որոյ երախտիւն ծանրացեալ կը խոնարհին երկրպագել Որ Էն. որում կանձկան մատուցանել յաւիտենական պաշտօն:

Փառատրութիւնք են ուրեմն, նեկտար սրբոց՝ շնորհընկալ սրտից: Սովաւ կը

րերկրին յերկրի աստ, եւ զմայլմամբ կարբենան ի հոգեւոր պաշտաման անդ: Փառատրութիւնք են սերովբէական թռիչք, որով կը սլանան մտքեր առ վերագոյն գահ փառաց: Փառատրութիւնք են բուրձնմն Աստուածահաճոյ՝ հիասքանչ սրբտերու մատուցեալ առ գերագոյն պաշտելին ի ձեռն Քրիստոսի: Ապա ուրեմն փառատրութիւնք են յարմար միջոցք վսեմացնելոյ զմիտս հաւատացելոյ, եւ բարձրացունելոյ զսիրտ բարեպաշտ: Չոր օրինակ երբ սոքա ժողովեալ են պաշտել գերագոյն զերկրպագելին՝ երբ սոցա պաշտօնեայն, որ քան զայլս յարմար կը համարուի սլացման, կառաջնորդէ այլոց կացութեան բանիւք (աղօթիւք), որք կ'առնուն կը տանին մտքերն ի վեր եւ եւս ի վեր: Անդ վեհին կատարելութեամբ կը հիանան, Նորա սքանչելեօք կը զարմանան, եւ անբաւ շնորհաց վրայ կզգածուն իրտք երախտեօք: Եւ ահա յաջորդաբար կուգան դաշնակ կամ օրկան ձայնակցիլ զուարթնոց: Այս նուագաց թռիւմանց հետ՝ կը կայտուն սրտեր, կը շարժին շրթներ: Ապա բազմութիւն կը գոռայ՝ «չատ ջրերու ձայնին պէս» եկեղեցին կորոտայ, եւ ժողովուրդ միասնաբար կ'երգեն փառաբանութիւն՝ օրհնութիւն եւ գովութիւն առ Էն յաւիտենից: Ո՛ր, քանի՜ վսեմ են այն պաշտամունք բաղդատմամբ մեր շատ մը հասարակ պաշտաման, ուր երբմն նոյն իսկ առաջնորդին բանք (աղօթք) չեն բարձրանար քան զհասարակ վիճակ բարեպաշտութեան: Կը շատանան աղաչանօք եւ խնդրուածովք: Շատ շատ մերթ կ'երնեն ի միջին աստիճան ի խոստովանութիւն կամ յուստադրութիւն: Սոցա կը յաջորդեն երգք մաղթանաց եւ յորդորականք, որում չեն համակերպիր պաղ սրտեր եւ արմացեալ շրթներ: Ապա կաւարտեն պաշտամունք (անուանեալ արարք ու բանք):

Յերկրէ յերկինս բարձրացեալ աղօթից եւ երգոց ձայներէն շատեր են գուցէ անձնական մաղթանք եւ ուստեր, յորոց ոմանք են նողկալի նրկնից՝ նման Հրէից

լով արտաքին պաշտաման (Եսայ. Ա.) : Ընդհակառակն պէտք էր մանաւազե Եկեղեցւոյ փառատրութիւնը տային յաճախ արձագանգ երկնից, ուսկից կիջնեն անթիւ բարութիւնք : Փափաքելի է՝ յիրաւի, որ այսպիսի վսեմ պաշտամունք յաճախ կատարին : Որոց կը նպաստէ թերեւս նախնական համոզումն, Եկեղեցւոյն եւ պաշտօնէին, թէ կարեւոր են բարձրաստիճան պաշտամունք, յորում անկ է առաջնորդին սաւառնիլ վսեմ բանիւք աղօթից (եւ խորհրդածութեանց) : Ապա պէտք է արժանի մաս մը տալ փառատրութեան, եւ ընդհատմամբ, առանց փոխելոյ նիւթն, երգել օրհնութիւնն՝ գոհութիւն եւ փառաբանութիւն : Այսպիսի պաշտամանց ազդեցութեամբ՝ թերեւս վսեմանան եւ աղօթից ժողովք, որպէս եւ ընտանեկան աղօթք, (ու անձնական մտածութիւնք) : Եւ ոչ ապաքէն յուսալի իմն է, թէ փառատրութիւնք բարեւոք ազդեցութիւն պիտի ձգեն երախայից եւ ի հաւատս մանկանց վերայ, երբ տեսնեն թէ աղօթք լոկ մուրացկանութիւն չէ եղեր, եւ ոչ սովորական ուխտադրութիւն : Այլ սրբազան պաշտամունք կընէ երկնային վայելչութեան մասնակից անոնք՝ որք «Հոգւով եւ ճշմարտութեամբ երկրպագութիւն կընեն «Հօրը» : Մեր տխուր մտքերն ալ՝ պէտք է հրահանգուին գէթ ի պաշտաման մոռնալ զանձն, անձնասէր սրտեր ալ վարժուին վսեմաբար պաշտել զԱստուած : Ասոնց կը նպաստեն ահա փառատրութիւնք :

Այլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիք դեռ չունին ոչ կացութեան աղօթք եւ ոչ փառատրութեան երգեր : Առաջնորդք պաշտաման, որպէս պատրաստութիւն կը տեսնեն քարոզելոյ, նոյնպէս պատրաստութիւն ունենալու են աղօթելոյ : Որպէս կը պատրաստեն գէթ նիւթ եւ կերպարան խորհրդոց մարդոց հաղորդելի, նոյնպէս պատրաստելու են զաղօթս առ Աստուած մատուցանելի : Պէտք է շարադրուին շատ մը փառատրական երգեր, պատշաճ եղանակօք : Անցողակի՝

ցանցառակի այս երգի եւ այն տան մէջ նետուած բանք կացութեան չեն երբէք բաւական փառատրութեան : Անգղիերէն երգարանի մը մէջ կը գտնեմ 70 է աւելի երգք փառատրութեան, եւ 50 ի չափ կացութեան Սաղմոսք : Ուրիշ երգարան մը ունի 400 է աւելի Սաղմոս, մեծ մասն փառատրական : Եւ դեռ այսքան չեն շատ. հապա Հայերէն 5-10 փառատրութիւնք որքան քիչ են : Այս պակասն լրացնելոյ համար, կարեւոր է որ օգնեն վսեմութեան տաղաչափք, որպէս զի երկու երեք տարիէ պատրաստուի պաշտաման նոր երգարանն, որոյ համար սլաւսի աշխատիլ եւ

Զերդ

յԶմիւռնիա

Ա. Մ. Ի.

Յ Օ Ն

ԱՆՄԱՀԱԿԱՆ ՍԻՐՈՅ

ԱՌ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԷՖ. Բ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Յորմէ հետէ Պանտրմա լսեց Զեր մահագոյժն, ո Փափանգեան, համակեալ ՚ի խոր սուգ, ցարդ չցամքեցան զքեզ ողբացող զաւակացոյ արտասուք, և քանի քանի տարիներ պիտի անցնին շիրմիդ վրայէն և գերեզմանդ ընդ միշտ պիտի ոռոգուի երախտագէտ սանուցդ աչաց ցողերով, և յիշատակդ պիտի մնայ անջինջ և անայլայլելի աշակերտացոյ սրտին մէջ :

Պանտրմայի նոր սերնդեան երիցագոյն դաստիարակն, արժանեօք և արդիւնաւորութեամբ Ազգ. կրթական մշակաց մի պատուականագոյնն էիր, ո Փափագեան, օժտեալ մտաւորական բարձր կարողութեամբ, և մանուկ տիող նուիրելով զանձդ դաստիարակի սրբազան պաշտաման, բազում տեղեր բայց մասնաւորաբար Պանտրմայի մէջ, Հայ ժողովրդեան մատուցիր անփոխարինելի ծառայութիւններ, զի Պանտրմա այնքան տաստիկ և յաղթական կռիւ մը տեսած

չէր, որքան այն՝ զոր Դուք մղեցիք տը-
գիտութեան նախապաշարմանց ու եսա-
կան ոգւոյն դէմ:

Զարմանօք կը տեսնէին սանտուր և
բարեկամքդ, որք կը յաճախէին 'ի սփո-
փանս Զեր տառապագին աւուրց, Զեր
խմաստուն խորհուրդներն՝ որով ցլերջին
շունչ չղաղրեցաք երբէք հոգ տանիլ Ազգ.
գործոց, վերաքննութեան ատեն ծառա-
յելու համար Սահմանադրութեան ինչ
ինչ յօդուածներն անգօր և դողողուն ձե-
ռօք դիտողագրելով Մանգումէի միջո-
ցաւ կը յանձնէի բարձր ժողովոց ուշադ-
րութեան, և աւելի եռանդեամբ յայսմ
քան երբէք Զեր անձնական առողջու-
թեան: Դովելի էին Զեր ամէն հանգա-
մանք, որչափ չը վարձատրուեցան Զեր
արժանիք ըստ արժանւոյն, այնչափ մեծ
էր Զեր աւին զնահատելոյ Ազգ. պաշ-
տօնէից աշխատանքն, Դուք յանկողին
մահու մոռցած ամէն բույէ զՁեզ ճնշող
անտանելի ախտն, կը գոհացնէիք Զեր
փափաքն նորընտիր Սրբազան Պատրի-
արք Հօր գործունէութիւնն արժանաւոր
ներբողիւք պսակելով, զոր ուրախու-
թեամբ ընթերցանք Ազգ. լրագրաց մէջ:

Պանտրմա կը պարծի Զեր անձնուէր
աշխատութեանց շնորհիւ ստանալով լաւ
երիտասարդութիւն, տեղացի դաստիա-
րակներ, յորոց Զեր սիրեցեալ աշակերտն
արտասուելով զրիչ ձեռք կ'առնում 'ի
դիմաց ամենեցուն յայտնել մեր խորին
շնորհակալիքն ու երախտագիտութիւնն
այն հոգածութեանց և խնամոց համար,
որով ջանացիք կրթել մեր պատանեկու-
թիւնն, ոտնակոխ ընելով արիաբար ա-
մէն արգելք, արգելք նիւթական և բա-
րոյական՝ որք կը հակառակէին սաստկա-
պէս Զեր ազգաշահ ձեռնարկին:

Զեմբ կարող երբէք մոռնալ թէ Դուք
Յ-6 զանազան տեղերէ առաջարկեալ
լիաթոշակ պաշտօններն մերժելով, և ամ-
սական ոչինչ գումարով մը՝ որ հազիւ

կը բաւէր վարժարանիդ վարձքին, հա-
զուագիւտ հաստատամտութեամբ, երկա-
րատեւ և զրեթէ ճրիաբար ջամբեցիք
մտքի սնունդը բազմաթիւ ուսանողաց,
համբերելով չքաւորութեան և ամէն կերպ
զրկանաց, և այսպէս Զեր անձին օրի-
նակովն սորվեցուցիք մեզ թէ՛ նահատա-
կութիւն պետք է հասարակաց օգտին
պահպանութեան և խաւարին դէմ լուսոյ
յաղթանակին համար:

Դուք չվարձատրուեցաք աստ, ընդհա-
կառակն Զեր անձնուիրութեան բաժին
մնացին թշուառութիւն և հիւանդագին
կեանք մը, որոյ ճիրաններէն չկրնալով
զերծանիլ, զոցեցիք աչերդ 'ի յաւիտե
նականութիւն 'ի սուգ անմխիթար թող-
լով Զեր համայն սաներն. որք իբր միակ
վարձատրութիւն Զեր աշխատութեանց,
պարտ անձին կը համարին վերջին համ-
բոյրն տալ և մատուցանել իրենց երախ-
տագիտութեան ձօնն Զեր ցուրտ շիրմին,
ուր երբ քո տառապեալ մարմինդ կը
հանգչի, քո խորհուրդք, քո զաղափարք
պիտի արգասաւորին յաւէտ և լաւա-
գոյն առաջնորդ պիտի լինին քո սանու-
ցըդ 'ի գործ Ազգ. կրթութեան և 'ի գործ
Ազգ. յառաջադիմութեան, որում նուիր-
եալ էիր Դու 'ի բոլոր սրտէ:

Խնդրեմ Տէր խմբագիր, որ բարե-
հաճիք վշտահար սրտէ բղխած ներկայ
երախտագիտական Ձօնն հիւրընկալել
Զեր պատուական հանդիսին միոյն մէջ
ընդունելով կանխաւ շնորհակալեացս
հաւաստիքն:

Ի դիմաց սանուց ողբացեալ ուսուցչին
Թ.Ա.Գ.ԻՈՐ Յ. ՇԻՐԻՆԵԱՆ

14 Սեպտ. 1889, Ի Պանտրմա,

Հանգուցեալն թէ եւ մօտէն ծանօթ չէ
մեզ, բայց նորա արժանիքն իւր մե-
ղուաջան սանուց զգացումէն դատելով՝
մխիթարութիւն կը մաղթեմք համայն
Պանտրմայաբնակ Ազգայնոց: Խմ.

ՄԻԱՄԵԱՅ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՅ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՈՐ Ի ՊՐՈՒՍՏ

Հաստատուել է 1/15 Օգոստոս 1888

Բերկրութեամբ կը փութամբ Պրուսա-
յու Երիտասարդաց Քրիստոնէական Ըն-
կերակցութեան միամեայ գործողութեանց
Տեղեկագիրն ազգօգուտ Բիւրական Հան-
դիսի միջոցաւ հրատարակել :

Անցեալ տարւոյ Օգոստ. 1/13րդ օրն
նշանաւոր էր մեզ համար, զի ընկերակ-
ցութիւնս կազմակերպող անդամոց գրեթէ
մեծամասնութիւնն մինչեւ այն ժամանակ
Տէրունական Սուրբ աւուր պահպանու-
թեան մասին անտարբեր կացութեան մէջ
կը գտնուէին : Կը դեգերէին աստ եւ անդ
բարձրաբերձ բլուրոց վրայ և սուրբ
հանգստեան աւուր անգին ժամերն ու-
նայն կերպով կը վատնէին : Բայց փառք
կուտանք Աստուծոյ որ բարեպաշտ և
բարերար անհատից խրատներուն եւ
յորդորանացը միջոցով արմնացուց բաղ-
քիս Աւետ. երիտասարդութիւնը իր հո-
գեւոր բունէն :

Ընկերակցութիւնս իւր կազմութեան օ-
րէն ընտրած է չորս անձերէ բաղկացեալ
Գործադիր մասնախումբ մը, սա եւս
սիրով ստանձնած ըլլալով իրեն յանձ-
նուած պաշտօնը ամենայն հոգատարու-
թեամբ սոյն նորակազմ Ընկերակցութեան
բարեխառնութեանն ու բարգաւաճմանն հա-
մար աշխատեցաւ ամբողջ տարուան մէջ :

Մասնախումբն ըստ տրամադրութեան
կանոնադրոյ շաբաթը անգամ մը նիստ
կունենայ խորհելու և տնօրինելու ինչ
որ բարի և օգտակար է և որ կը ծա-
ռայէ ընկերակցութեանս նպատակին. այն
է, ծաւալումն ԱՌՏՈՒԹՈՅ ԲԱՆԻՆ :

Մասնախումբն սկսաւ նախ Թղթակցիլ
ի մերձակայ գաւառս գտնուող իրեն հա-
մանուն Ընկերակցութեանց հետ յորոց

ընդունեց պատասխաններ ի բաց առեալ
մայրաքաղաքարեակ երիտասարդութիւնն
յորմէ մի քանի տող իսկ քաջալերական
գրութիւն ընդունած չըլլալն հակառակ
էր իւր ակնկալութեանց :

Այնմապ Գոլլէնի Բրոքէստրներէն Մեծ.
Յովհաննէս էֆ. Գրիգորեան որ Ընկե-
րակցութեանս կազմակերպութեան առա-
ջին ամսոյն մէջ աստ կը գտնուէր, խըն-
դիրք մատուցուեցաւ նմա յանուն Ընկե-
րակցութեանս, Տանկերէն լեզուաւ ատե-
նախօսութիւն մ'ընելու որ նա ամենայն
սիրով կատարեց նիւթ ունենալով « Գի-
տութեան ներկայ դիրքը » (Էջեալ իրմին
մեկգրաւ), սոյն իմաստալից և արդիւ-
նաւոր ատենախօսութիւն տեղի ունեցաւ
յեկեղեցւոյ ի ներկայութեան հոծ բազ-
մութեան մը :

Մասնախումբն մեծ հոգ ունեցաւ իւր
շրջանին մէջ կրօնի և ողելորութեան մա-
սին անխոյժ եղող երիտասարդաց ցա-
ւալի կացութեանը համար, և առիթ ու-
նեցաւ ոմանց հետ տեսակցելու որ ա-
պարդիւն չէ եղած :

Նաեւ բերկրութեամբ կը յիշեմք ան-
ցեալ տարեգլխոյ առթիւ կատարուած
շքեղ ծառահանդեսնիս, որ տեղի ունե-
ցաւ, Աւետարանական Հաւաքիչ Ընկե-
րութեան վարժարանին ընդարձակ սրա-
հին մէջ, ընդ նախագահութեամբ Արժ.
Պատ. Ղազարոս Կարապետեանի ի ներ-
կայութեան 400 ի չափ բազմութեան մը :
Սոյն առթիւ Հայերէն, Տանկերէն և
Անգղիարէն բանախօսութիւնք եղան այլ
եւ այլ օգտակար նիւթերու վրայ, և մո-
գական լապտերի զուարճալի և հրահան-
գիչ փորձեր կատարեցան ի ձեռն Պատ.
Մր. Պոլտուինի ապա աղօթիւք և փա-
ռաբանութեան երգով մը հանդէսը ա-
ւարտեցաւ :

Այժմ կուգանք ամբողջ երիտասարդու-
թեան կողմանէ երախտագիտական շնոր-
հակալութիւն հրապարակաւ յայտնել այն

մեր սիրտն յանժամ, կը ցողէր մեր ա-
չունին, և ահա ժպտի աստղիկ մ'եւս կը
շողկար մեր դիմաց վրայ:

Մի այլ գեփիւռ այժմ կը սուրայ դէպ
յափունս Վոսփորայ, իւր զիրգ թեւերէն
«Առաջին մրմունջ» ի լուսամոյր փետուր-
ներ արձակելով: Բարեբաղդ եմ, փետրիկ
մ'եւս ինձ վիճակած է, գրասեղանիս
վրայ է, երփներանգ մի փետուր, զեղե-
ցիկ ու սիրուն, կը ժպտի, կերգէ, լսեմք
ուրեմն զայն:

«ԱՌԱՋԻՆ ՄՐՄՈՆՋ» . նկատելի կէտ
մ'է թէ՛ ցարդ լսած եմք, ըստ մեծի մա-
սին, մրմունջներ Վոսփորայ բլուրներէն
և արձակելով: Պարծանք մ'է արդարեւ
Գայանեան էֆէնտիի լինել առաջինն՝ որ
կը փութայ մրմունջն Պոնտոսի մեղաբաղդ-
րիկ խորերէն, ուր թէւ կան ու կը
թրթռան անուր՝ սիրայոյց քնարներ ի
խանդ գեղեցիկն, ճշմարտին, բարոյն և
Անեմանին:

Բովանգակ մրմունջն երբէք չ'պարու-
նակէր յիւրում տրտունջ: Յաւալի է
տեսնել, սակայն իրողութիւն մ'է թէ,
տրտունջ միայն գոգցես բաժինն է մար-
դոյ: Այսո՛ւ կը զանազանի մարդ և բնու-
թիւն, զորմէ հնչած է քնարն անմահ
բանաստեղծին Վիգորի Հիւկոյի: Յաւեւ
կը մրմունջէ Գայանեան էֆ. քան կը բառ-
նայ տրտունջ:

Մինչ սիրուն և հեզիկ կը թրթռայ
քնարն իւր ի հրապոյր զարնան,

«Գարուն նազելի եկեր է կրկին
«Ըզմեզ գըգուելու ի մէջ իւր գրկին .
«Լըսէ՞ք անուշակ ձայնը ծիծառին,
«Գիտէ՞ք, ի՞նչ կերպէ թառած ի ծառին
«Ձարթի՞ք, աղջիկներ, զարթի՞ք պա-
տանի՞ք,
«Հերիք երազոց ծոցը տատանիք .
«Մեզ հետ փութացէ՞ք այգուն մաղ-
թանքին,
«Խառնել ներդաշնակ երգեր ձեր ան-
գին:

Մանկական ինչ գողտրիկ, իրական
տիպար կը կըրէ «Աղջիկն առ քոչնիկ»ին
մէն մի տողն

«Բայց մի խըրատ քեզ համար .
Քեզ թշնամիք անհամար
«Ըսպասեն,
«Կամք որսողին յամառ է,
«Բայց վտանգաւորն համար է՝
«Ըզբազէն»:

«Ուսի՛ր դու գամ քան զգամ,
«Շուտով խոյս տալ անըզգամ
«Մանչերէն .
«Դոքա գըթալ չեն ճանչեր,
«Յարդ բիւր թռչուն բիւր ճանճեր,
«Տանջեր են»:

«Ի դաշկահարն»ին մէջ որքան սաստիկ
կ'երեւի պարմանոյն վիշտն՝ որ ճակ-
տէն անգամ բոցեր կը թռչտին. տարա-
րինակ եղելութիւն, թերեւս իւր աչաց
կայծեր այնքան սաստիկ դուրս ժայթքե-
ցին որ ճակտին վրայ եւս բոցեր նշմա-
րեցան:

«Իմ քողոյս»ին մէջ, ուրեք, ուրեք,
բունն յոյգելով ի ծայրայեղութիւն կը
դիմէ, բայց ի վերջոյ՝ ճանչելով ՆՈՐԱ
ձայնն անեղ կը խոստովանի,

«Բայց Աստուած իմ, անպարտ եմ, զի
հոգիս՝
«Ձոր դու աուիր՝ հեղինակն է բողո-
քիս»:

Որքան դիւթած կ'երեւի միայնութիւն
զինք, մինչ կը մրմունջէ,

«Եւ արդ տակաւ կը մեղմանան իմ յոյ-
զեր,
«Այլ եւս ժամուն դէմքեր տեսնել չեմ
ուզեր .
«Դոհ եմ. այլ եւս չունիմ վիշտեր ու
ցաւեր .
«Ձի չիք ասա սեռ. վիշտը՝ սիրոյ է
ըստուեր»:

Ի՛նչ ազդու յորդոր մ'է սիրոյ,

«Գարուն՝ ունել կը պարտի իւր սոխակ-
ներն ու դալար ,

«Այնպէ՛ս հոգին ալ սիրոյ քընարն ոս-
կի մշտալար » :

Գիշերոյ լուռեան մէջ կը հառաչէ ,
յուզեալ և յուսահատ ,

«Շողկա՛ , լո՛ւսին , թերեւս ի քեզ Հայր
Աստուած ,

«Կամի ժպտիլ ի ճակատ իւր որդեկին .

«Շողկա՛ շողիւ զոր նա քեզ փոխ է
տուած ,

«Ա՛հ , այդ շողիկ մընայր ճակատէս ան-
մեկին . . . » :

Հաւատոյ ինչ փայլուն թեւեր կը պար-
զէ , երբ կ'աղերսէ ,

« Հերիք վշտաց փոթորիկ եւ դառնու-
թեան գոռամպրոպ ,

«Սիրտս փշրեցին մարմարեայ , սիրտս
յուզեցին ի տըրոփ ,

«Նոյեան որպէս տապանին ցուցեր դա-
դար մ' յԱյրարատ՝

«Ի Գողգոթան սուրալու թեւ տուր
հոգւոյս անարատ » :

Եւ հուսկ ինչ սրտստուչ խնդրանօք
վերջ կուտայ իւր «Առաջին մշտնջո՛ր»ին ,

«Եւ երբ դայ ոմն թաղծուն դէմքով՝

«Ոսկերքս հսկող ցուրտ քարին քով՝

«Եւ անդ սիւռէ իւր արտասուօք

«Օծեալ ծաղկունս , ներքո արդեօք

«Որ այդ կապոյտ երկնից խորէն

«Քեզ հետ ես ալ ուղղեմ իրեն

«Ակնարկ մը սոսկ , Յիսուս իմ . . . » :

Մտադիր չեմ բնաւ , Յովհաննէս է-
ֆէնտիի , սոյն գողարիկ երկոյն մասին
գովեստներ շուայել , ի՛նչ իսկ երգիծանել
զայն . զի շուայլ գովեստն և անխիղճ
խծբիծն կը փծացնեն հեղինակին միտքն
և կը յուսահատեցնեն զինքն , այլ սոսկ
ճշմարտութեան հետեւելով Առաջին մշ-
տնջո՛րի իրական արժանիքն յայտնել :

Յանգից ճոխութիւն յոյժ ընտիր է .
բիշ տեղեր նոյն հողովք կամ նոյն մաս-

նիկը յաջորդած են միմեանց . բառից
կրկնումներ մերժ կը տեսնուին . թերեւս
յանգից յարմարացման համար , հոլով-
մանց սխալ գրեթէ սպրդած չեն :

Տպագրութիւն յոյժ գեղեցիկ է , նոյն-
պէս են նաեւ նկարներն , ճաշակաւ ընտ-
րուած և խնամով փորագրուած Մեծ.
Նշան էֆ. Պ. Պէրպէրեանի ճարտար
մատանց ներքեւ : Գինն ևս դիւրամատո-
չելի է :

Կը հրճուի սիրտ իմ ի լուր մշտնջո-
րին , մեր զաւառացի բանաստեղծին ,
պարծանք մ'է նա մեզ , պարծանք իւր
սեռին . պարծանք Անամօլիա Ուսում-
նարանին , պարծանք ամենեցուն : Թո՛ղ
անմահանայ Առաջին մշտնջո՛րի սիրուն
յիշատակը , լիուլի վարձատրուի Յով-
հաննէս էֆէնտիի սոյն դիւցազնական
ձեռնարկը , և օգտակար լինի բազում
մտաց և հոգւոց :

Երգել , ի՛նչ , առանց սիրոյ չիք երգ .
կ'երգէ Գայաեան , ուրեմն կը սիրէ : Ըն-
դէր ուրեմն չ'կրկնեմք միասին մերագ-
նեայ վաղամեռիկ և սակայն անմահ բա-
նաստեղծին անշէջ տողերը :

«Երիտասարդ ըլլալ ու երգել , ծեր ըլ-
լալ ու աղօթել .» Երգն աղօթք մ'է ներ-
դաշնակ շեշտերով . աղօթքն է երգ մ'որ
կը սահի մեղմիկ մեր շրմներէն և իբրեւ
խունկ անուշաբոյր կը մերձեցնէ զմեզ Ա-
րարչին : Ո՛հ , կ'երգեմք այժմ և կը խայ-
տամք , պիտի գան օրեր եւս , յորս պի-
տի գոչեմք նուաղ ձայնիւ , Ո՛չ եւս են
այն քաղցրիկ օրեր ու պատեհութիւն-
ներ . նոցա յիշատակ կը տանջէ զմեզ .
յիշատակ որ անմոռաց է մեր սրտին
մէջ , յիշատակ որ անանջատ է մեր հոգ-
ւոյ փափուկ ծալքերէն :

Սիրանոն Բիւրակն , կը յանձնեմ մեր
գովելի , եռանդուն բանաստեղծին Առա-
ջին մշտնջո՛րը քո հեշտամրմունջ ալեաց ,
զորքէ զայն մեղմիւ որ հնչէ հեզիկ և
սփոփէ բազում սիրակէզ ու վշտաբեկ

սրտեր, ժպիտ տայ մանկան և սիրով մօրկան. աւիւն ներշնչէ պարմանոյն և սէր կուսին, մեղմէ Թախիծն ու ողբն որդեկորոյս մօր, և պարզէ խորշոմներն ճակտին Թշուառ հօր. լոյս տայ անյուսին, և կնյծ մահամերձին. միշտ մըրմընչէ սիրալուր, միշտ Թրժուայ մկաւնոյշ, և ճի, միշտ պատմէ Փառս Արարչին:

ԱՐԱՄ

4. ՊՈԼՍՈՅ ԶԻԱՐԶԱԿԱՐԱՆՆ

(Շարունակութիւն եւ վերջ տես թիւ 166)

Զիարձակարանի կիսաբոլոր հարաւային մասն վերապահեալ էր տխուր նպատակի մը: Անդ՝ ոճրագործք եւ գերիք՝ կանգ առած՝ առարկայ էին ժողովրդեան անարգանաց: Անդ էր նաեւ սպաննութեան տեղին, սակայն դաւաճանն եւ մարդասպանը չէին միայն որ կը կրէին իրենց պատիժն, այլ ինչպէս Բիւզանդիոս կ'ողբայ, «Հոն տեղի կ'ունենային ոչ միայն կախարդաց, հերետիկոսաց եւ ուրացողաց արիւնաղանգ մահերն, այլ մինչեւ իսկ պատրիարքաց եւ կայսերց»: Վասիլ անդ գտաւ իր վախճանն բոցերու մէջ՝ դատապարտութեամբ Նիկողոս Գ. Պատրիարքի, Ս. Սինդիի եւ Ալէքսիոս կայսեր: Ինչպէս կը պատմէ գեղանի պատմիչն Աննա Կոմնէն, «մեռաւ նա Դաւիթի յաղթական սաղմոսներն երգելով»: Հըռչակաւոր թագաւոր թագաւորն Սիմոն զարհուրանքն էր եղած Ռոմանոս Ա. կայսեր. հանգիստ չունէր նա օրքան որ ողջ մնար իր յաղթողն. ուստի թագաւորին մեղքամով շինուած պատկերն՝ բերուելով հրապարակին մէջ՝ գլխատուեցաւ, որով կայսրն ապահով եղաւ Սիմոնի մահուան վրայ. եւ արդարեւ զարմանալի զուգադիպութեամբ մը նոյն տարին Սիմոն կը մեռնէր:

Արշաւք մեծ տեղ կը գրաւէին ձիարձակարանի զբօսանաց մէջ. Կեդրոնին մէջ եւ զուգաձեւ կար մի որմ չորս ոտք բարձ-

րութեամբ Սքիւնս կամ քամակ անուամբ: Դորա ձախէն եւ կայսեր գահուն աջէն կ'սկսէին արշաւք: Կատարեալ մրցումը կը կայանար եօթն անգամ 607 ոտք երկայնութիւն ունեցող միջոցին չրջանակը բոլորելուն մէջ: Սքինայի սահմանին երկու ծայրերը կը կոչուէին կանաչներու կէտն ու կապոյտներու կէտն: Մրցողք երկար եւ խնամեալ կրթութենէ մը յետոյ կրնային արտօնութիւն ստանալ արշաւանաց մասնակցելու: Պարտ էին ունենալ վկայական մը՝ յայտարար իրենց կարողութեան, զոր կայսրը կը գրէր կայսերական ծիրանագոյն թանաքով եւ կ'ստորագրէր իր ձեռքով: Սքինայի հարաւային ծայրը կար մի հոսուն ջրոյ աւազան որ կը ծառայէր արկածից զոհ գնացողներու: Դորա վրայ կը բարձրանար կամարակապ գահաւորակ մը պորթիւրեայ սիւներու վրայ: Այդ գահաւորակին մէջ դրուած էր իրէն կայսրուհւոյն արձանը:

Դէպ ի հիւսիսային կողմն կար Սքաւնս կոչեալ միջոց մը՝ յորում կը մրցէին ըմբիշք եւ լարախաղացք: Անդ կը սլաութուէին փոքր յանցաւորք, սակայն կը ծառայէր նաեւ անարգ վրէժ մը լրծելու տեղի. այսպէս անդ՝ Անասթասիոս Պատրիարքն՝ Կոստանդինոս Ե. ի հրամանաւ՝ խարաղանի պատժոյ ենթարկուեցաւ ամբողջ հասարակութեան մէջ:

Չորս ամիսբերդ դրունք կը բացուէին ձիարձակարանի վրայ, կապոյտներու, կանաչներու եւ մահուան դրունք. այս վերջնոյն մէջէն կը տարուէին մեռելոց դիակներն: Այլ չի կար երբեք մի յաղթական դուռն: Զիարձակարանի արտաքին երեւոյթն էր հոյակապ իր ընդարձակութեամբ, բարձրութեամբ եւ գեղեցկութեամբ: Որմերն շինուած էին կամարածեւ յարդարեալ աղիւսներով, ունենալով իրենց դէմ կորնթեան սեանց շարք մը: Եթէ մէկն ունենար հետաքրքրութիւն ամբողջ շրջապատը բոլորելու, պարտ էր սկսած կէտէն քայլել 3413 ոտք, 40 ոտք բարձրագիւր ահեղ պատնէշի մը ներքեւէն, 260ի մօտ սիւներ կը պատէին

զայն. զարմանալի չէ՝ զի օրէնսդիր Սուլթան Սիւլէյման գտաւ անդ բաւական նիւթ՝ շինելու համար Սիւլէյմանիէն, մզկիթներու գեղեցկագոյնը:

Քաղաքին նախկին օրերն՝ խաղերն էին յաճախադէպ. սակայն վերջին տարին միայն երկիցս, Մայիսի 11ին եւ Դեկտեմբերի 23ին, քաղաքին եւ քրիստոսի ծննդեան օրերը՝ տեղի կ'ունենային չքեղ հանդէսներ: Մէն մի տօնի ծախքն էր գրեթէ ԵՐԿՈՒ ՄԻԼԻՈՆ ֆրանգ: Այդպիսի մի օր՝ հանդիսատեսք՝ նախորդ երեկոյէն սկսեալ կը գրաւէին բոլոր նրստարաններն, որոչեալ ժամուն կայսրը բարձրանալով իր բարձրաւանդակին մէջ կը յառաջանար դէպի պատշգամբ եւ կը կենար լուռ վայրիկ մը իբր թէ աղօթելու համար. յետոյ ծռելով գլուխը՝ կը խաչակնքէր երիցս համայն ժողովուրդն: Հրամանատարք, ատենակալք եւ բարձր պաշտօնեայք կուգային ապա իրենց ամենախոնարհ մեծարանքներն մատուցանել առ մեծահօր տէրն պետութեան եւ ամբոյսը կը հիւրընկալէր զայն բարի գալտեան երգերով: Մայիսի 11ին՝ յոգնածայն խմբագ մը մեծագլորդ ալեաց մունչմանց հանգոյն կը հնչեցնէր արեւելքէն.

«Տեսէք, գարունն, բերկրազուարճ գարունն կուգայ կրկին 'ի տես», ում կը պատասխանէին արեւմուտքէն.

«Կը բերէ նա մեզ բարեբաւտիկ, ուրախ եւ առողջ կեանք:»

Այս եղանակաւ երկու կողմէն տող առ տող կը շարունակէին երգել այն նախնի երգն՝ ոյր սկզբնաւորութիւնը միայն թողուցած է մեզ կոստանդինոս է. Բորփրիկենիտոս: Հինգերորդ դարէ վերջ՝ պատրիարքք, եպիսկոպոսք եւ կղերք առ հասարակ այդ հանդէսներուն մէջ ունէին իրենց տեղին եւ մեծ ազդեցութիւն ունէին ժողովրդեան վրայ: Յունաց եկեղեցւոյն իր ազգայնոց վրայ ունեցած զօրութեան պատճառներէն մին՝ այն է զի յոյն կղերն ամեն ժամանակաց մէջ բաժին ունեցած է ժողովրդեան հաճոյից եւ նեղութեանց մէջ:

Մեծն Յուստինիանոս միակ կայսրն էր որ կարող եղած էր իր գահընկեցութենէ վերջն իսկ պահել իր գերիշխանութիւնն: Սակայն քանի քանի կայսրեր ստիպուած էին հանդուրժել բիւրաւոր բերաններէ ռիալից յանդիմանութեանց: Ահա Մօրիս կայսրն՝ ոյր թշնամիք ուղեւով զայն խայտառակել՝ կը նստեցնէին իշու մը վրայ իր նմանութիւնն ունեցող գերի մը եւ բարձրագոյ կը ծանակէին զայն: Այդ անսանց խռժանն անգթօրէն կը լուծէր վրէժ երբ դժգոհ լինէր մի նախարարէ կամ ո եւ է բարձր պաշտօնեայէ: Սակայն Ձիարձակարանի պատմութեան ամենաբարձր էջն է կանաչից եւ կապուտոց կռիւն: Կանաչք կը ներկայացնէին արմատականք եւ կապոյտք՝ պահպանողականք: Առաջինք միշտ կը ձգտէին բարեփոխութեան, կը կազմէին ազատախոհից եւ դժգոհներու դասն. մինչ երկրորդք՝ հաւատոց մէջ ուղղափառ՝ տիրող կայսերական տան եռանդուն պաշտպաններն էին: Ձիարձակարանի երկու հակառակ կողմերն մասնաւոր նստարաններ կը գրաւէին նոքա եւ մրցումք յաճախ տեղի կ'ունենային այդ երկու կուսակցութեան մէջ: Յուստինիանոսի ժամանակ պատահեցաւ արիւնահեղութեան ամենասոսկալին: Պատմութեան մէջ կը յիշատակուի այս «Նիքայի ապստամբութեան» կոչմամբ: Հինգ օր Ձիարձակարանի եւ փողոցներու մէջ պատերազմն երկու գունոց միջեւ կը շարունակուէր՝ երբ երկու մասերն յանկարծ մոռնալով իւրեանց ոխն՝ գահընկէց կ'ընեն կայսրն եւ Հիւրաթիոս անուամբ պատրիկն, ընդդէմնորա թախանձանաց, կայսր կը պսակէն: Պելիզարիոս, Ներսէս եւ Մուսաոս երեքին նշանաւոր հրամանատարք՝ յայնժամ յունահատական յատակագծով մը Ձիարձակարանի դուռները պաշարելով կը յարձակին անդէն եւ անպաշտպան ժողովրդեան վրայ: Երբ այդ օրուան արեգակը մտաւ իր մայրն, 50,000 մարդկան դիակք կը տարածուէին Ձիարձակարանի վրայ:

Երկու տարիներ կ'անցնէին այդ տկար

դէպքերուն վրայ՝ երբ կրկին Ձիարձակարանն կ'ստանար իր նախկին սլայծառութիւնն։ Առաջին անգամ Կ. Պոլիս ականատես կը լինէր Հռովմայական յաղթանակի մը երբ Պելիզարիոս, պատմութեան գլխաւորագոյն հրամանատարն եւ ոյր մարմինն թաղուած է նիկոմիդիոյ ծոցին մօտ, կը չափէր երեք մեծ պատերազմներ, կ'սպաննէր 40 հազար վանդալք, գերի կը վարէր Կէլիմէր, վանդալաց թագաւորը, կը նուաճէր ամբողջ վանդալաց թագաւորութիւնն Ափրիկէի հիւսիսէն մինչեւ արեւելեան կողմն։ Որպիսի անհզ տեսարան մ'էր այն երբ Պելիզարիոս կ'երեւար իր ամբողջ պատերազմական զորահներովն Ձիարձակարանի դուռն ի գլուխ իւր խոնջարեկ, սպիացեալ եւ արեւակէզ գինակցաց։ Կը յաջորդէր դաւա գերեվար միապետը Կէլիմէր՝ ծիրանազգեստ, եւ ազնուականք վանդալաց՝ մեծ թափօրով մը։ Եւ ի վերջոյ անհուն եւ ճոխ կողոպուտն՝ ոյր նմանը մինչեւ այն ատեն չէր տեսած Կ. Պոլիս։

Էջեր եւ սիւնակներ չափտի բաւեն երբ յիշատակել ուզէ մարդ այն բոլոր պատմական դէպքերն որք այդ շրջափակին մէջ տեղի ունեցած են, զի դա կապուած է ուղղակի Յունաց Բիւզանդական պատմութեան հետ։ Իմաստուն եւ նշանաւոր իշխանն՝ Լեոն կայսրն՝ ձեռքերը թիկունքին վրայ եւ ոտքերը կապուած՝ կը նետուէր մահուան դռնէն խորխորատին մէջ։ Յուլիանոս Բ. ութ տարի հպատակներն նեղելէն վերջը, ժողովուրդն կը կտրէր Ձիարձակարանին մէջ նորա քիթն եւ ականջներն։ Անդրոնիկոս Կոմնենոս վաւաչոտ կայսրը կը ծանակէին խեղանդամ, հերթափ ուղտի մը վրայ եւ կը հանէին ապա գլխիվայր ի կախաղան։ Ձիապանն վասիլ իր արհեստին մէջ ունեցած ճարտարութեան համար կ'ընտրուի կայսր, կը հաստատէ փառաւոր թագաւորական տեղ մը եւ կը հռչակուի պատմութեան մէջ Մեծն Վասիլ անուամբ։ 1203ին Խաչակիրք արծարծեցին հրդեհ մը որ տեւեց ութ օր եւ ութ գիշեր եւ Ոսկեղջիւրէ մինչեւ Մարմարա երկուքու-

կէս մղոն տեղ աւերեց։ Ձիարձակարանի ամբողջ արեւմտեան կողմն այրեցաւ։ Նաչարաց պատճառած վնասն չունէր չափ։ Այդ կիսաւեր վիճակին մէջ էր Կոստանդինոս Ժ. Գ. եւ իրեն հետ վերջացաւ Բիւզանդական հին իշխանութիւնն։

Ձիարձակարանի աշխարհակալութենէ վերջ՝ Աթմէյտանն կապուած է Տաճկաց պատմութեան հետ։ Երբ Ահմէտէի մեղկիթը շինուեցաւ, Աթմէյտան թէպէտ կորսնցուց իր խառածութիւնն սակայն պատիւն աւելցաւ։ Եղաւ կեդրոնն կրօնական, քաղաքային արտօրութեանց, իւրաքանչիւր Սուլթան թագաւորութենէն վերջը՝ կը լինէր անդ ականատես զօրահանդէսներու եւ կը շնորհէր առատաճեռութիւնք։ Անդ՝ արեւելեան շրջով տեղի կ'ունենային կայսերական հարսանիքք եւ թլիսատութիւնք։ Անդ՝ կը մրցէին ըմբիշք պալատական մանկուիկք ձիաւորեալ կը խաղային ճիրիս։ Իպրահիմ փաշա Սուլթան Սիւլէյմանի Եպարդոսն, կառոյց դէպ արեւմտեան կողմն գեղեցկագոյն պալատն որ աներեւութացաւ յետոյ նման Ձիարձակարանի։

Աթմէյտանի մէջ ծածանեցաւ Սանճաքը Շէրիֆն՝ ի նշան ջնջման Եէնիչէրիներու⁽¹⁾։

Գրքոյկին երկրորդ մասին մէջ հեղինակըն կը ճառէ երեք կոթողներուն վրայ որ ցարդ կանգուն կը մնան։ Կառուցեալ սիւնն որ կը կոչուի արդ Տիֆիլի քաջ շինուած է քառակուսի քարերէ եւ ունի 100 ոտք բարձրութիւն։ Մինչեւ 1856 երեք կոթողներուն ստորին մասը ծածկուած էր քարի եւ հողի կոյտի մը ներքեւ։ Խրիմի պատերազմին ժամանակ Բրիտանական Միւսէոնէն Պ. Չարլզ Էլիթըն կայսերական արտօնութեամբ պեղեց հողն մինչեւ նոցա պատուանդանն։ Արձանագրութիւնք երեւան ելան։ Կառուցեալ սիւնն Բիւզանդական շինութիւն

(1) Հեղինակը կ'ակնարկէ աստ Թէ՛ պատմագիրք ոմանք գրի մը փոփոխութեամբ շփոթած են Էթմէյտանն Աթմէյտանի հետ եւ այս վերջնոյն մէջ զետեղած են խել մը դէպքեր որք չունին անոր հետ կապակցութիւն։ Էթմէյտանը՝ քաղաքէն երկու մղոն հեռի՝ Եէնիչէրիներու կեդրոնն էր։

մէ՛ է իր ամեն մանրամասնութեանց մէջ։ Նորա հիման վրայ կը կարգացուի իր նորոգչին կոստանդիանոս Է. կայսեր մի արձանագրութիւնն Յունարէն լեզուաւ ոյր թարգմանութիւնն է։

Քառակուսի հրաշալիքն այս շինութեանց
Զոր ժամանակին էր եղծեալ, արդ՝ ինքնակալն
Կոստանդիանոս

Որդի Ռոմանոսի, փառք պետութեան,
Կառուցանէ ի նորոյ գեղեցկագոյն բան զոր էրն ի
նախնից.

նման Կաթողին որ էր պարծանք Հռոդոսի,
Սա եւս որ ի պղնծեայ՝ է ի պարծանս ի մեզ։

Սեան վրան յիշուած պղնծեայ հատակը տորներէն ոչ մին մնացած է։ Կան արդեհեր եւ գամեր որք պղինձներն իրենց աեղն հաստաւելու կը ծառայէին։ Դժժուար է երեւակայել այդ կոթողէն աւելի մերկ եւ արարատեալ առարկայ։

Գլխահատ եւ կիսահատ Օձէ սիւնն կը կայանար նախ երեք օձերէ որք իրարու փաթթուած՝ կը կրէին իրենց գլխուն վրայ եռոտանի մը համակ ոսկեայ։ Նա միացած է Թէմիստոկլէսի, Արիսթիաի, Սպարտացի Պաւսանիոսի, Քսերքսէսի, եւ Մարտոնիոսի յիշատակաց։ Յոյնք՝ երբ յաղթական հանդիսացան Պղատիէսի պատերազմին մէջ եւ յետս վանեցին Պարսից հրոսն՝ կանգնեցին այս սիւնն եւ նուիրեցին զայն ի նշան իրենց բարեպաշտութեան՝ առ Ապոլլոն աստուածն։ Կոստանդիանոս բերաւ զայն Դեզվիսէ ի Կ. Պոլիս։ Փոխադրութեան ժամանակ այս թանկագին եռոտանին վերցուելով ուրիշ մը դրուեցաւ նուազ արժէքաւոր։ Թորդ դարուն՝ Յովհաննէս Ե. Պատրիարքն կարծելով որ օձն կը պարունակէր իր մէջ չար ոգի մը, եկաւ գիշեր ժամանակ եւ խորտակեց գլուխներէն երկուքն։ Սակայն քիչ մը վերջը քաղաքն պզտիկ կանաչ օձերով վարակուելով, ժողովուրդն կարծեց թէ պատճառն նորա եղած վընասն էր, ուստի եւ ստիպեց կառավարութիւնն որ նորոգէ զանոնք։ Յետոյ՝ եռոտանին եւ գլուխներն աներեւոյթացան, երբորդ գլուխը միայն կը պահուի այդ Միւսէոնին մէջ։ Արդի բարձրու-

թիւնն է 18 ոտք 9 մատ. պատուանդանն էր սպիտակ մարմարեա։ Օձն զանազան տեղէ ձեղքուած է։ Աւրողն լեցուած է փոքր քարերով զորս նետած են անցորդք աւելորդապաշտութեամբ նորա բաց գաւթին մէջ։

Հեղինակը կը յիշատակէ 31 քաղաքաց անուններն որք կը կարգացուին դեռ սիւնին վրայ։ Դոցա որդիքն՝ մարդկութեան ճգնաժամին մէջ «սիրեցին իրենց կեանքն մահուան մէջ» եւ ազատեցին իրենց անձնութեամբ ամողջ Յունաց երկիրն։ Եգիպտական բուրգն 6 ոտք քառակուսի եւ 61 ոտք բարձր։ Պատուանդանն ի միասին 81 $\frac{3}{4}$ ոտք բարձրութիւն ունի։ Բուրգը թէպէտեւ չլընար միջիլ իր բարձրութեամբ եւրոպական արդի համանման կոթողներու հետ՝ սակայն իր հնութեամբ գրէթէ բոլորն ալ կը գերազանցէ։ 3600 տարի առաջ Թոթմէս Գ. կառուցանել կուտար զայն վերին Նեղոսի քարահանքներէն։ Քսան եւ մէկ դար վերջը՝ Թէոդոսիոս կայսեր հրամանաւ՝ Պրոկղոս կը կանգնեցնէր զայն չորս պղնծեայ խորանարդաձեւ մոյթերու վրայ՝ որք այդ պատուանդանին նեցուկներն են։ Այս կարծր կրանիդեայ բուրգն քիչ փոփոխութիւն կրած է։ Դադարին վրայ կը փայլէր Կաստորի եւ Պոլլիսեւկիսի գունան՝ որ յետոյ ինկաւ յերկիր եւ խորտակեցաւ։ Բուրգին կողմանց վրայ նկարուած էին կայսերական ընտանեաց եւ հետեւորդաց պատկերներն Զիարձակարանի միջումները, նուաճեալ Դոթացւոց հարկերը։ Սակայն արդ՝ հազիւ թէ դոցա հետքերը կ'երեւին, ժամանակն եղծած է զանոնք։ Սակայն պատուանդանաց վրայ կը տեսնուին դեռ Թէոտոսիոսի, Կայսրուհւոյն Ֆլակիլլիսի եւ նոցա որդւոց նկարներն։ Յունական եւ եգիպտական արձանագրութիւնք կը ծածկեն զանոնք։ Կը կարգացուի անդ Թոթմէսի աղօթքն առ աստուածն փթա Սաքարիս, կը յիշատակուի Թէոդոսիոս կայսեր շնորհիւ բուրգին բարձրացումն անդ։ Լատիներէն միակ արձանագրու-

Թիւն մը կայ՝ որ կայսեր եւ Պրովոքսի գովեստներ կը շտայլէ :

Գրքոյկին վերջը կայ մի յատակագիծ Ձիարձակարանի . հեղինակը նշանագրով կը ցուցնէ նորա զանազան մասերն : Այդ փոքր քարտէս շատ կ'օգնէ ըմբռնելու համար Ձիարձակարանի դրութիւնն, նորա զանազան շէտներն, կայսերց պատշգամի եւ գահն :

Ջանացիք ըստ կարելոյն ամփոփել Ձիարձակարանի պատմութիւնն ի վեր հանելով նորա գլխաւոր կէտերն . սակայն աւելի որոշ եւ ընդարձակ գաղափար մ'ունենալու համար պէտք է դիմել գրքոյկին որ կը պարունակէ ի մէջ այլոց յոյժ շահեկան տեղեկութիւնք ⁽²⁾ : Մաղթենք զի հեղինակն հանէ նաեւ ընդհուպ ի հրատարակութիւն իր երկասիրութիւնն Այա-Սոֆիայի մզկիթին վրայ :

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Կ Ա Ն

ՏԵՐՈՒՆԱԿԱՆ Ս . ԱՌՈՒՐ . ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՆ Ի ՓԱՐԻՋ

Վերջերս ի փարիզ Արուեստահանդիսի ժողովրդային Ակմբին մէջ գործաւորական ընկերակցութիւնք Համաժողով մը գումարեցաւ ընդ նախագահութեամբ նորընտիր երասիրտան Մ . Լէոն Սէի : Սոյն Համաժողովոյ նպատակն էր , ամէն կարգի աշխատաւորաց շարթուան մէկ օրն հանգիստ տալու կարեւոր խնդիրն ի գործադրութիւն յանգեցնել :

Համաժողովոյ բացմանն առթիւ այլ եւ այլ անձանց կողմէ գրութիւններ կարդացուեցան , որոց մէջ նշանաւորագոյն տեղ մը կը բռնէ Մեծին Բրիտանիոյ նախորդ նախարարապետ Մր . Կլատտըլընի գրութիւնն որ է հետեւեալն :

«Կիրակնօրեայ Տէրունական հանգըստեան պահպանումն հաստատ հիմ բռնած է իմ հայրենակցացս ստուար մեծամասնութեան համոզմանց ու սովորութեանց մէջ :

⁽²⁾ Ձիարձակարանի պատմութիւնը կը վաճառուի Լոռէնս եւ Քէյլի գրավաճառանոցին մէջ :

եթէ անոնցմէ շատեր հոգեւոր եւ Բրիտոննէաւայել կենաց հարկ մը կը նկատեն զայս , ուրիշներ ոչ նուազ հաստատումը տուածամբ կը պաշտպանեն զայն իրեւ ընկերային պէտք : Գործաւոր դասն յոյժ նախանձախնդիր է կիրակնօրեայ հանգըստեան , եւ հակառակ է ոչ միայն աղորարարման , այլ եւ ամենայնի որ անուղղակի կերպիւ բարձման հետեւանքն ունենայ : Անձնապէս միշտ ջանադիր եղած եմ վայելել այս շնորհն , եւ այժմ , գրեթէ վախճանն հասած 57 տարուան հրապարակային գործօն կեանքի մը , կիրակնօրեայ հանգստեան վայելմանս կը վերադրեմ ըստ մեծի մասին իմ կենացս երկարաձգումն եւ մարմնական եւ մըտային կարողութեանցս պահպանումը , ժողովրդեան ստուարագոյն մասանց նրկատմամբ այս խնդիր աւելի եւս կարեւոր է , զի գերազանցապէս ժողովրդական խնդիր մ'է :

Համաժողովը , շատ մը տեղեկագրեր ընդունելէն եւ օտար պատուիրակաց բանաստեղծութիւնները լսելէն ետքը , սա որոշումներն քուէարկեց .

«Կիրակնօրեայ հանգիստը կարելի է ամեն արհեստից մէջ զանազան աստիճանաւ : Կիրակին յարմարագոյն օրն է թէ գործատիրոջ եւ թէ աշխատաւորին , թէ անհատական եւ թէ ընտանեկան կենաց նկատմամբ , եւ կարեւոր է որ հանգստեան օրը նոյն լինի ամենուն համար... :

«Շնորհիւ այս հանգստեան մարդկարող կը լինի աւելի գործ եւ միանգամայն լաւագոյն գործ արտադրել , վառ պահելով իւր կորով եւ նորոգել իւր ֆիզիքական ոյժերն :

— Նախալի Թագուհին այս Երեքշաբթի երեկոյ Սեպտ . 29/17 հասաւ ի Պելլրատ , ինչպէս յառաջագոյն ծանուցած էր իր այսպէս ընելու բացարձակ որոշումն հրաժարեալ Միլան Թագաւորին : Յիսունի չափ տիկնայք յատուկ շոգենաւով ընդ առաջ գացած էին , եւ երբ Թագուհին ցամաք ելաւ , խուռն բազմութեան կողմէ խանդավառ ընդունե-

լուծիւն գտաւ: Փողոցներն դրօշներով զարդարուած էին, սակայն ոչ մէկ պաշտօնական անձնակազմ չուր: Ընդունելութեան ներկայ էր, զի պաշտօնական զեկոյց մը ելած էր թէ, « Քանի որ Թագուհին կուգայ Սրբունեաց հետ իւր յարաբերութեանց մասին կանխաւ ո եւ է համաձայնութիւն մը չգոյացուցած, հանգիստական ընդունելութիւն չ'պիտի լինի: Ալեքսանդր Թագաւորին մայր Թագուհւոյն հետ անձնական յարաբերութեանց ապագայ կարգադրութիւնը կը սլատկանի Միլան նախորդ Թագաւորին, ըստ 72րդ յօդուածոյ սահմանադրութեան:» Թագուհին արքայական սլաւառը չիջաւ, այլ հիւրընկալեցաւ իւր լաւագոյն բարեկամուհեաց միոյն, Տիկին Պիւսէվիչի կողմէ:

Փեշքեր Լոյսի Պէլկրատի թղթակիցը կը գրէ թէ, Նաթալի իւր բարեկամուհւոյն տունը չիջած կուզէր եկեղեցի երթալ եւ աղօթել, բայց Միխայէլ Մետրապօլիտն հրամանաւ Մայր Եկեղեցին փակուած էր: Թագուհւոյն կառքը Արքայական պալատան առջեւէն անցած պահուն անդ կեցող պահակը չբարեկեցին զինք: Պէլկրատի Ռուսական դեսպան Մ. Փերսիանի անմիջապէս այցելեց Թագուհւոյն, ինչպէս հրաման ստացած էր Զարէն որ պաշտօնապէս ներկայ գըտնուի ընդունելութեան պահուն:

Երեկոյն պալատան պահնորդ մը նամակ բերաւ Մ. Քրիսթիչի կողմէ որ կը ծանուցանէր թէ Ալեքսանդր Թագաւոր հետեւեալ օրն այցելութեան պիտի գար իւր մօր:

— Անգղիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ պայմանադրութիւն մը ստորագրեցաւ գերեզմանաւորութեան խափանման համար: Գերեաց տուրեւառն այս պայմանադրութեամբ կը նկատուի ծովահնութեան հաւատարմութիւն, եւ գերի պարունակող նաւերն անմիջապէս գրաւուելով դատի պիտի ենթարկուին յատկապէս կազմեալ դատարանաց առջեւ: Անգղիա որոշեց Սէրա-լէոնէի, Սուաքինի, Ատէնի եւ

Զանգիպարի նաւահանգիստներն ուր պիտի դիմեն Անգղիական մարտանաւերն իրենց բռնած գերեքարձ նաւերը դատի ենթարկելու համար:

Իտալիա դեռ չէ որոշած իւր նաւահանգիստներն: Անգղիական եւ Իտալական կառավարութիւնք իրարու փոխադարձ իրաւունք կուտան այցելու Անգղիական եւ Իտալական դրօշ կրող նաւերն, որոց համար կ'սկսած լինի թէ գերի կը պարունակեն:

Ա Ձ Դ

ԱՍՏՂ ԲԵԹՂԷՇԷՄԻ

Ս Կ Ջ Բ Ո Ի Ն Ք Ը Շ Մ Ա Ր Տ Ո Ի Թ Ե Ա Ն

Գ Ե Ն Ա Ն

Ի ՄԱՆՈՒԿ ԳՈՅՈՒՆԵԱՆԷ

Գիտական արդի մեթոտին պատրանքը, յայտնութեան կամ Աստուածաշունչի ուղղափառութեան բացարձակութիւնը, իրաց եւ իրողութեան, կեցութեանց եւ կացութեանց մէկին վկայութիւններով հաստատելու փորձ մ'է, եւ կը վաճառի ի Հայ Գրավաճառս ի գին 5 շրշ. կեդրոնատեղին է Կ. Պոլիս Էստա Էֆէնտի խան թիւ 18 Մ. Յ. Դոշունեանին սենեակը:

Բիւթանիոյ Նահանգային ժողովոյ 25րդ տարեկան գումարումը ըստ կանխագոյն ծանուցման Սեպտ. 18/6 դշ. օրն սկսելով ի Պրուսա, տեւեց ութն օր: Սոյն գումարման գործոց վրայ կարեւոր տեղեկութիւններ ի մօտոյ պիտի հրատարակուին ժողովոյն Արժ. Պատ. Քարտուղարին կողմէ:

Տեւ եւ Խմբագիր

Լ. Ս Տ Ե Փ Ա Ն Խ. Ի Թ Ի Ի Ը Ե Ա Ն

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՂՏԱՏԻԱՆ

(Ա Ր Ա Մ Ե Ա Ն)

Զագմագնիս Եակոբեան խան, Թիւ 13: